

Mands-Kabernes Vedkommende forsynet med Støtte af Marmor, hvorpaa er udhugget en Fez eller Turban. Støtterne er næsten alle forsynet med Indskrifter, Navn, Fødsels- og Dødsdag. Kvinde-Kabrerne har alle to Marmoropsatser som vist i Fig. 58 b og ingen Indskrifter.

Som Slutning paa dette foreløbige Arbejde, som jeg haaber senere at kunne faa Lejlighed til at supplere med Materiale fra andre Egne, skal vises en Marabutgrav, der ligger midt i en Gade i den store gamle Basar i Tunis. Under den malede Trækabr, der er prydet med smukke Faner, hviler Købmændenes Skytshelgen, der holdes højt i Ære.. Fig. 59.

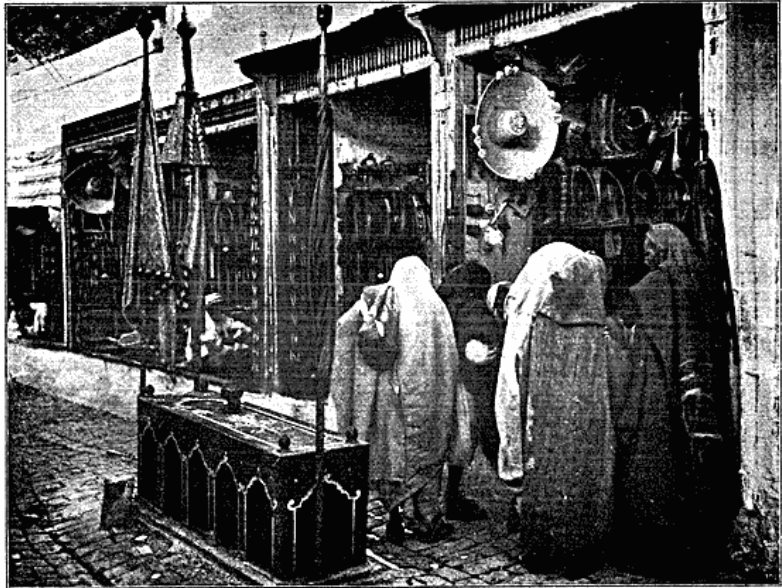

Fig. 59.

Billeder og Tegninger er taget paa Stedet af Forfatteren. Clichéerne tilhører Forfatteren.

Nord- og Mellemevropa efter den rensede Ptolemaios.

Af

Dr. phil. Gudmund Schütte.

I. Indledning.

Hidtil har Ptolemaios' Kort over Germanien og Sarmatien snarere gjort Skade end Nytte. Usigelig Forvirring er voldt ved hans kritikløse Ophobning af barbariske Folkenavne, ved hans næsten systematiske Dubletposteringer. En »germansk By Siatutanda«, stedfæstet med Længde- og Breddegrad, skaber han ud af en fejllæst Sætning hos Tacitus »ad sua tutanda« (»for at værne sit«); den pryder endnu Spruners »Atlas antiquus« fra 1851, og Ledebuhr vil paavise dens Fortsættelse i det nuværende Utendel Anglerne flyttes af Ptolemaios fra Angel og ind i Mellemtyskland, og Sudeterne (∴ Bøhmerwald) kommer til at staa nord for Bøhmens Indbyggere, Markmannerne. Begge disse skæbnsvangre Fejl optages i Zeuss' grundlæggende Haandbog »Die Deutschen« (uændret optrykt i 1903)

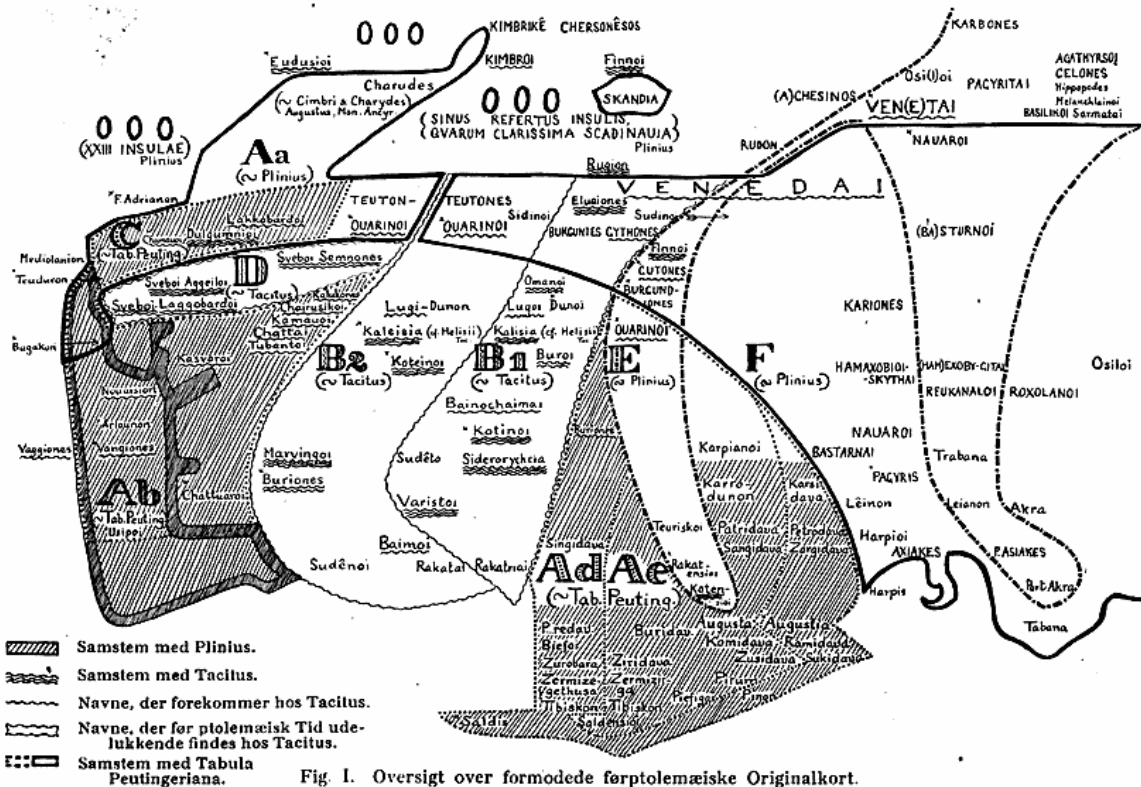
og i andre Monumentalværker, saasom Kieperts »Formae orbis antiqui« 1914. Den gale Stedfæstelse af Sudeterne er overhovedet gaaet over i den folkelige Geografi og derved bleven uudryddelig.

Langt fra at rette Fejlene stræber Nutidens Korttegnere ovenikøbet at øge dem. Et Mønster-eksempel er Germanienskortet i Spruners »Atlas antiquus«. Her bliver de radbrækkede Former af barbariske Navne fra alle mulige klassiske Forfattere samt vittighedsfuldt indført til det ptolemæiske Korts Udfyldning. Man skulde holde det for umuligt at levere et endnu slettere Kort, og dog har nys afdøde R. Kiepert i sit Monumentalværk »Formae orbis antiqui« paa visse Punkter slaaet Rekorden. Medens f. Eks. Ptolemaios paa sit Germanienskort ret ombyggelig har undgaaet at medtage forældede Navne, findes hos Kiepert Navne

fra Pytheas ca. 325 før Kristus Side om Side med Navne, der fremviser højtytske Lydformer fra ca. 500 efter Kristus.

I det hele taget vil det ses, at Nutidens Forskere ofte »retter« Ptolemaios paa de Punkter, hvor hans Fremstilling er aller bedst. Müllenhoff i »Deutsche Altertumskunde« forkaster f. Eks. hans ypperlige Jyllandskort, og følges heri af Kiepert 1914, af Bremer (»Ethnographie« i Pauls »Grundriss der germ. Philologie« 1899, særskilt Op-

derung«. Ad. v. Kampen i »Perthes' Atlas antiquus« 8. Udg. 1908, og K. Wolff i Meyers Konversationslexikon 1906 forkaster den ptolemæiske Afgrænsning af Germanien, idet Jylland fremstilles som »germansk«, medens den skandinaviske Halvø holdes udenfor; hos Ptolemaios regnes begge Omraader med til Germanien, men indtagende en Slags Særstilling, der i Korthaandskrifter udtrykkes ved afvigende Farvning, se min Artikel i »Geografisk Tidsskrift« 1915, H. I.

tryk 1905), af K. Wolff i Meyers Konversationslexikon 1906, Art. »Germanien«. Müllenhoff retter det ptolemæiske Leuonoi i Skandinavien til »Kyonones«, uden at underrette Læserne om, at Rettelsen ikke støttes af et eneste Haandskrift, og at Kvæernes Navn ikke er afhjemlet i Oldtiden; i sit Værk »Germania antiqua« 1874 giver Müllenhoff en ptolemæisk Tekst med denne Læsemaade uden advarende Stjerne. Han forkaster den ptolemæiske Lokalisering af den dakiske Stamme Koistobokoi *transmontanoi i Polen; ligesaa gør Wietersheim-Dahn i »Geschichte der Völkerwan-

Vilkaarligheden er saa stor, saa man forstaar, at mange Forskere har opgivet det ptolemæiske Kaos som haabløst. En saadan Dom er dog at drive Mistilliden lovlige vidt. I alt Fald bør man ikke opgive Ævred, inden man har gjort et alvorligt Forsøg paa at uddrage en brugbar Ekstrakt. Med dette Forsøg har jeg sysselsat mig i henvend 20 Aar; foreløbige Resultater har jeg offentliggjort f. Eks. i »Geografisk Tidsskrift« 1915, og en hel Samling af dem med fyldigt Kortmateriale findes i Paul og Braunes »Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur« 1916.

II. Sondring af de før-ptolemæiske Kort.

Jeg har foretaget en Sondring mellem to Grupper af Originalkort, som ligger bagved det ptolemæiske Værk, nemlig: A. de nogenlunde rigtig stedfæstede, og B. de fuldstændig galt stedfæstede. Jævnfør Kortskitse Figur I.

Gruppen A. indeholder bl. a.:

- Å, fysisk Kort over Tyskland, allerede paapeget af L. Schmidt i Seeligers »Historische Vierteljahrschrift« 1902, S. 84.
- Aa, Skildring af den nordvesttyske Kyst og Danmark, hovedsagelig udført paa det romerske Flaadetogt Aar 5 e. Kr.
- Ab, Plan over den romerske Fæstningslinje Limes Transrhenanus i Sydvesttyskland.
- Ac, Ad, Ae, Kort over Dakien; Ad og Ae er Dubletter af hinanden.
- B1, Kort over Handelsvejen fra Carnuntum ved Mellemdonau til den preussiske Ravkyst (en Dublet B2 er hos Ptolemaios fejlagtig indført lige vest for B1, se Figur I og VII).
- F, Kort over Østevropa og den tilgrænsende Del

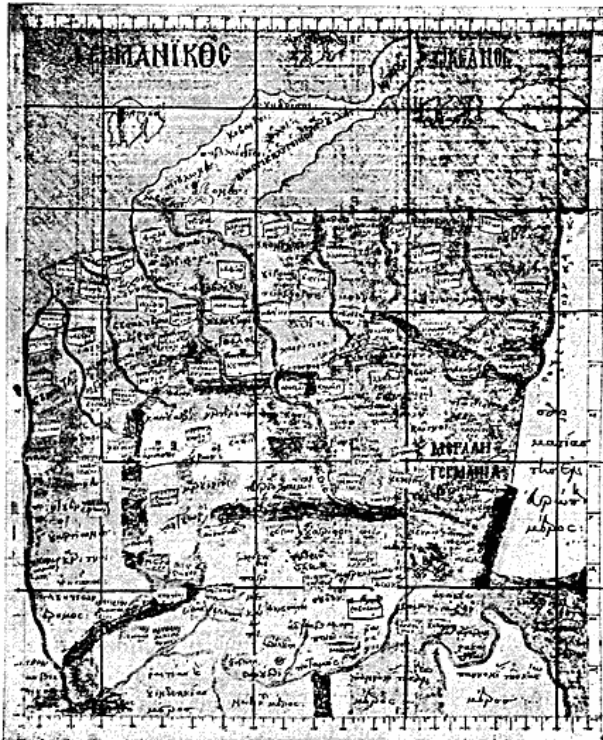

Fig. II. Germanien og Skandinavien efter Cod. Urbinas 82. Med Tilladelse af Prof. Jos. Fischer S. J.

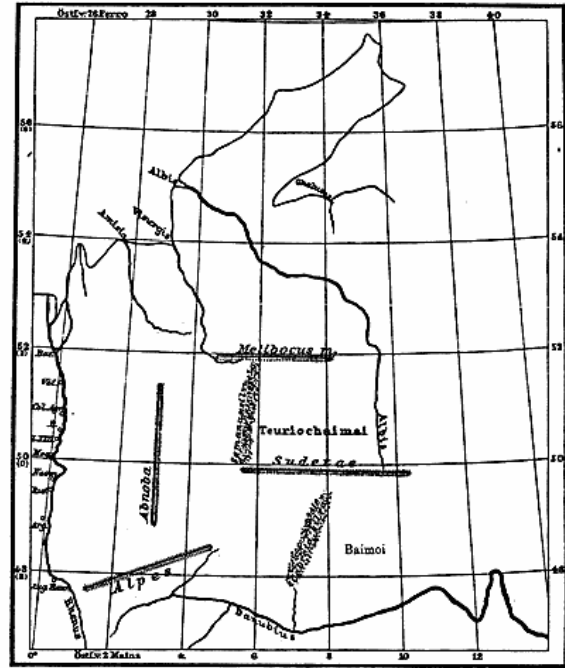

Fig. III. Formodet førptolemæisk Kort over Germanien og Jylland. Rekonstrueret af L. Schmidt. — Med Tilladelse af Forf.

af Asien (med fejlagtig stedfæstet Dublet E, se Figur I).

Sk, Kort over den skandinaviske Halvø.

Rimeligvis har Kortene Å-Aa, Ab, Ac, Ad, Ae, B1 været sammenføjede til et Generalkort allerede inden det ptolemæiske Stadi; hvorvidt dette Kort ogsaa har optaget F og Sk, maa endnu henstilles som tvivlsomt.

De fra den her omtalte Gruppe stammende Enkeltheder kommer til at danne Hovedgrundlaget for det rensede Kort, som vi skal søge at uddrage af det ptolemæiske Kaos.

III. Fysiske og statistiske Enkeltheder i Kortene Å, Ab, B1, F og Sk.

Det er særlig Bjærg- og Flodtegningen, som det gælder om at efterspore. Jfr. Fig. II og IX.

Å røber tydelig Romernes nøje Kendskab til Tysklands Bjærgsystem; en tilsvarende nøjagtig Bjærgtegning findes næppe paa noget andet Kort hos Ptolemaios. Naturligvis er det ikke overalt muligt med fuldstændig Sikkerhed at udpege de fra Å stammende Enkeltheder, men i Hovedsagen tør vi gaa ud fra, at denne Kilde kan gøre Krav

paa alle Germaniaskortets Bjerge og Floder (bortset fra to nordtyske Floder, der er interpolerede fra Kortet B 2, Dubletkortet til B 1). Å er rig paa Bjærgnavne og adskiller Bjerge, Skove og Ødemarker; ingen anden klassisk Kilde har en tilnærmelsesvis saa nøje Fremstilling af Germaniens Bjærgsystem. Med god Føje tør vi regne Å for Kilde til Fremstillingen hos Strabo, Mela, Plinius og Tacitus. — Det er værd at lægge Mærke til, at allerede Ludwig Schmidt har paapeget Tilstedeværelsen af dette Originalkort; se Fig. III.

Rimeligvis har den ptolemæiske Gen-givelse i nogen Grad normaliseret. Uoprindelig er sikkert den strikte Retning Øst—Vest ved Melibokos (Thüringerwald), Sudeterne (Böhmerwald) og Karpaterne, og den strikte Retning Nord—Syd hos Ketios (Østalperne), Vistulas (Weichsel-floden) og Rhinen. Den Slags skematiske Fremstillinger er hyppige og synes at hidrøre fra Generalkortets Sammenstøber (Marinos eller Ptolemaios); et af de mest iøjnefaldende Eksempler er de 3 Gange 3 Smaaøer omkring Jylland, se nedenfor. Det er muligt, at Atlashaandskrifterne hist og her kan røbe Spor af den oprindeligere, mere naturtro Tegning. Saaledes har Athoskortet en tydelig Skraaretning baade ved Melibokos og ved Sudeterne, i Stedet for den ellers fremherskende rette Linie øst—vest¹⁾. Sikkert er det i alt Fald, at Athoskortet har en særlig god Flodtegning, som modstaar Fristelsen til at lave vilkaarlige Ekstrakrumninger; man jævnføre særlig Codex Urbinas 82, hvor der ved Elbens Munding findes en stor Krumning, tyde-ig fremkaldt af Vignetten til Byen Treva. Ifr. Annekskortet Fig. IX, samt »Geogr. Tidskr.» 1915, S. 19.

• Et oprindeligt Kendemærke for Å synes det at have været, at Afstandene fra Rhinen og Donau til le nærmeste Bjerge er stærkt overdrevne. Ved-

¹⁾ Skraaretningen ved Melibokos genfindes iøvrigt i Codex Journey 111, se »Geogr. Tidskr.» 1915, S. 62.

Athoshaandskriftets Gallienskort lader Floden Loire fuldommen rigtig flyde gennem Byen Kenabon (Orleans), medens alle andre Haandskrifter lægger Byen bort fra Flodløbet.

kommende Egne var enten Roms Grænsemarker eller hørte i alt Fald til dets politiske og økono-

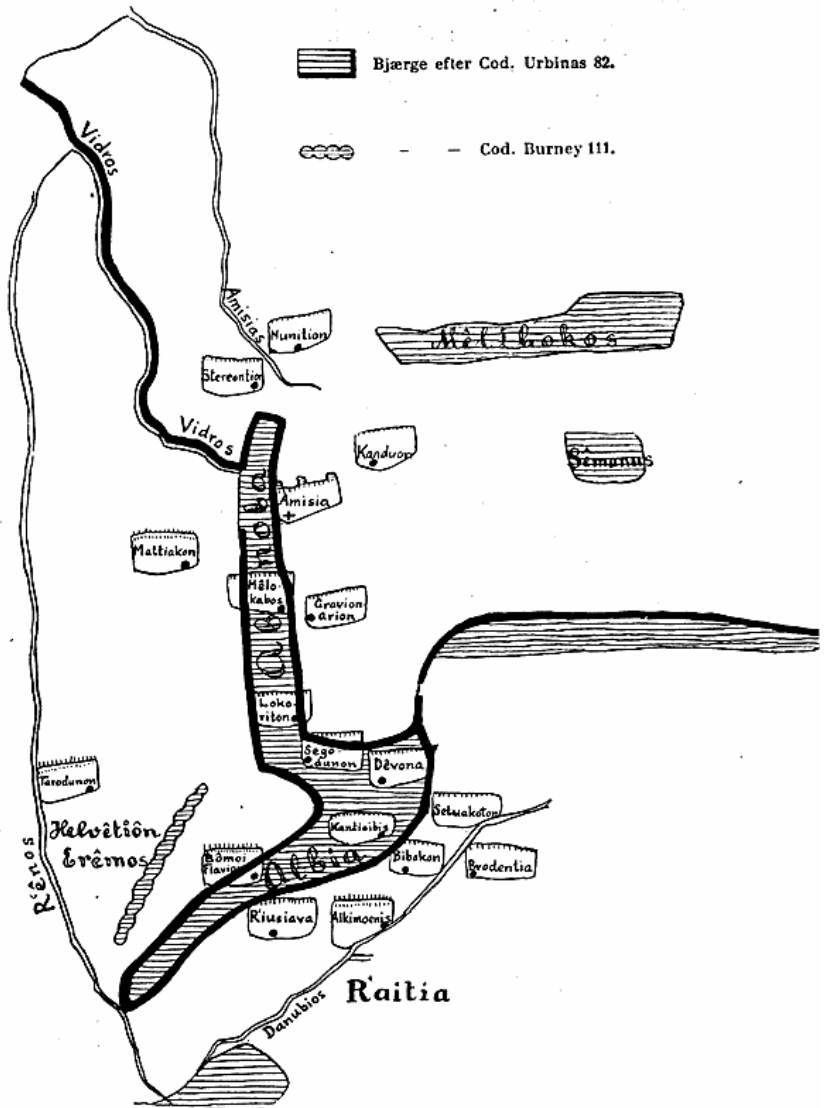

Fig. IV. Sydvestgermanien efter Cod. Urbinas 82. Med Tilladelse af Prof. Jos. Fischer S. J. og The Scottish Geographical Magazine.

miske Interessessfære, saa det var naturligt, at Kortene blev overfyldte med Enkeltheder derfra og saaledes tog Broderparten af det disponible Rum. Vi bør altsaa ikke lægge Vægt paa de enkelte Stedfæstelsers absolute Afstandsmaal, men snarere opfatte Tegningen som perspektivisk. Strækningerne nærmest Rhinen og Donau er vel en 4—6 Gange for store, Bøhmen endnu noget for stort, Tyskland

øst for Elben til Gengæld uforholdsmæssig sammenpresset.

Aa yder en fortræffelig Tegning af danske og nordvesttyske Kyster, saaledes som jeg nærmere har paapeget i Geogr. Tidsk. 1915. Tegningen har ved Generalkortets Udarbejdelse maattet finde sig i nogen Skematisering; saaledes blev Øgrupperne

- Mellemtytiske Bjerge, c. 600—700 m.
- Sydtyske Bjerge, c. 1000 m.
- Rum mellem Grænselvolden, Neckar og Rætiens Græns; svarer til de ptolemæiske Bjerge Abnoba og Albia.

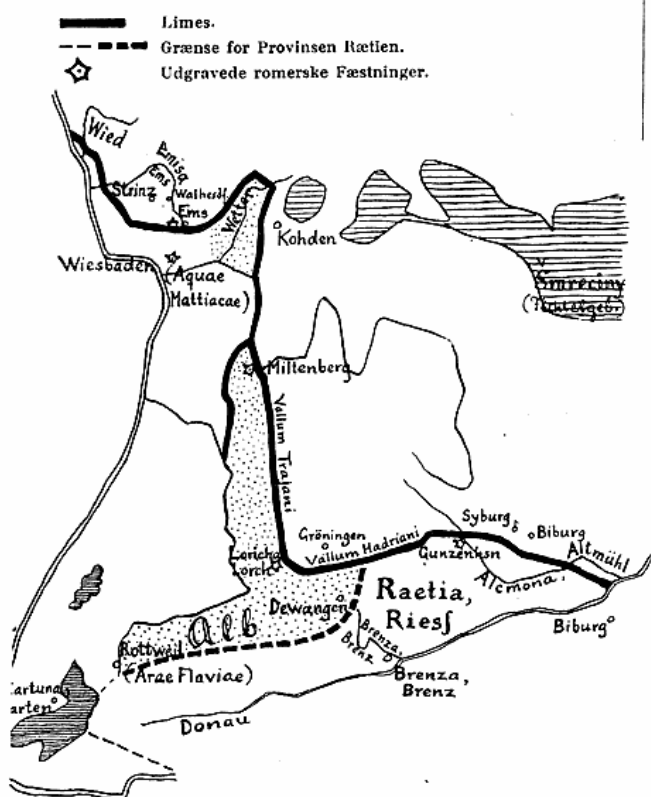

Fig. V. Egnene om den romerske Grænselvold Limes Transrhenus. Med Tilladelse af The Scottish Geographical Magazine.

fordelt smukt symmetrisk omkring Jylland, i Haandskrifterne af Urbinas-82-Typen saaledes: $\begin{matrix} ||| \\ ||| \\ ||| \end{matrix}$ i

Haandskrifterne af Burney-Typen saaledes: $\begin{matrix} \equiv \\ \equiv \\ \equiv \end{matrix}$.

(Jfr. Fig. II og Kortene i »Geogr. Tidskr.« 1915, S. 17 og 62). Rimeligvis er ved denne Operation ogsaa Øernes Afstand fra Kysten bleven overdreven. Imidlertid har den ukyndige Sammenstøber ikke helt for-

maet at udlette Originalkortets gode Egenskaber. Jeg formoder, at f. Eks. den paa Athoskortet fremtrædende rigtige Tegning af Hannovers Kyst maa tillægges Aa; men naturligvis er det nutildags ikke mere muligt at skelne med Sikkerhed mellem Aa og Å paa tysk Grund; det er blot tydeligt, at Aa ikke har haft nogen paa Iagttagelse grundet Tegning af den tyske Østersøkyst, hvorfor Ptolemaios her maa nøjes med en af sine velkendte teoretiske Linier i den lige Retning øst—vest.

Ab er et Eksempel paa romerske »Generalstabskort«. Jfr. de parallelle Figurer IV og V. Jeg mener, at min grafiske Sammenligning mellem den ptolemæiske »Bjærgtegning« og den ved Udgravninger fastslaaede romerske Fæstningslinie taler for sig selv og ikke kræver synderlig Kommentar. Ved lidt Eftertanke vil Læseren hurtigt se, at den ptolemæiske Fremstilling er meningsløs: Bjærgegnen Schwarzwald (Abnoba) fremstilles som propfuld af Byer, medens den aabne, frugtbare Rhindal lades næsten fuldkommen blank! Opfatter vi derimod den saakaldte Bjærgtegning som en Fæstningsplan, stemmer den straks paa det fortræffeligste. Jeg fremhæver en Række tæt paa hinanden følgende Navne-Ligninger fra Fæstningsliniens nordligste Del: Flod nedre Vidros = Wied; By Stereontion = Strinz; By Amisia syd for Floden Amisias' Kilde = Ems ved Kilden til Ems, en Biflod til Lahn; Flod øvre Vidros = Wetter; By Melokabos (læs: Melobakos) = Millenberg; By Lokoriton nær Bjærgliniernes Vinkeltoppunkt = Lorch. Byen Munition ved den nordlige Ende af »Bjærgen Abnoba« kan ikke mere paavises, men er tydelig en romersk »munitio«, det vil sige et fremskudt Udenværk (fransk »enfant perdu«). Paa det ptolemæiske Kort er Ab blevet overstrakt mod Nord, idet Lahns Biflod Ems er bleven forvekslet med den i Vesterhavet mundende Flod af samme Navn; ogsaa det sydøstlige Stykke af Kortet synes at være kommet noget i Uorden. Men iøvrigt er dette Afsnit af Germaniens kortet fortræffelig overleveret.

Ac giver os et særdeles godt, omend ikke synderlig detailleret Kort over Dakien. Det ptolemæiske Generalkort udelader den sydlige Del af Karpaterne, hvad der sikkert er en vilkaarlig Skematisering. Den maa sikkert have været tilstede i Ac, thi den kan endnu tydelig spores gennem Afgrænsningslinien for Originalkortene Ad og Ae. Jfr. Fig. VI.

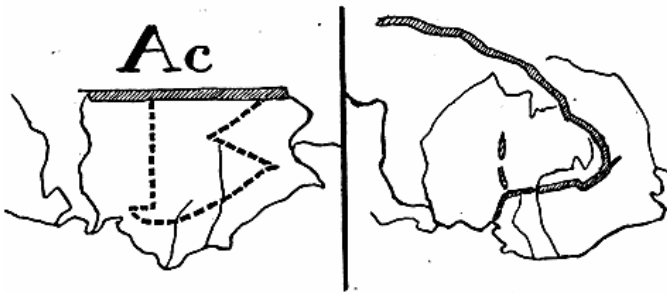

Fig. VI. Formodet førptolemæisk Originalkort Ac = Dakien.
Med Tilladelse af The Scottish Geographical Magazine.

--- Originalkortets A's Omrids, som af Marinus el. Ptolemaios synes forvekslet med de sydlige Karpaten i Ac.

Ad og Ae er Kort over dakiske Vejlinier. Oprindelig har de været Dubbletter af hinanden; senere er de bleven øgede med særskilte Enkeltheder og derefter med fejlagtig Sammenstøbning indlemmede i det ptolemæiske Generalkort. Samme fejlagtige Sammenstøbning af dem foreligger paa Tabula Peutingeriana, der bidrager til at fastslaa Originalkortenes nøjere Form og Indhold. Figur VII maa tale for sig selv, da en Udredning af Enkelthederne vilde tage for megen Plads.

B1 (med Dubbletten B2) fremstillede Handelsvejen fra Carnuntum ved Mellemdonau nordpaa gennem Østgermanien til den preussiske Ravkyst. Jfr. Fig. VIII. Medens Ptolemaios ellers overalt udelader Originalkortenes Vejlinier, har han her undtagelsesvis ladet en saadan blive staaende. Rigtignok fremtræder den kun under Forklædning, nemlig dels som »Grænsen mellem Germanien og Sarmatien«, dels som den dermed sammenfaldende saakaldte »Flod Vistulas«. Men ved Hjælp af de omgivende Navne paa Bjerge, Byer og Stammer lader det sig med Sikkerhed paavise, at vi netop har et Rutekort for os, og ovenikøbet synes det, som om de opgivne Afstande vidner om et forholdsvis nøje Stedkendskab hos Kortets Forfatter. Jfr. nedenstaaende Sammenstilling.¹⁾

¹⁾ Disse Forhold er først paapegede af den polske Forsker v. Sadowski (»Handelsstr. der Griechen u. Römer«).

Ptolemaios:

Bredde:	
Vistulas' Munding.....	56,00
Askaukalis.....	54,15
Kalisia.....	52,50
Bjærg Askiburgion, Syd-øst-Ende.....	52,30
Sarmatiske Bjærg, Nord-Ende (med Stammen Biessoi).....	50,30
Eburo(duno)n.....	49,30
Sarmatiske Bjærg, Syd-Ende.....	48,30
Donau, Knæ ved Kurta.....	47,00

Længde:

Vistulas' Munding.....	45,00
Eburo(duno)n.....	41,00

Nutidskortet:

Bredde:

Weichselmunden.....	54,20
Osielsk (ved Torn).....	53,02
Kalisz.....	51,46
Bjærg Jesenik (»Askebjærg«).....	50,00
Bjærg Bieskiden.....	49,30
Brünn, Brno.....	49,12
Smaa Karpaten, Syd-Ende.....	48,10
Donau, Knæ ved Raab.....	47,40

Længde:

Weichselmunden.....	36,20-37,00
Brünn, Brno.....	34,20

Unægtelig er Ptolemaios' Rutemaal ikke nøjagtige, men i Sammenligning med de uhyrlige Forvrængninger, som han andetsteds ofte gør sig skyldig i, maa den her givne Fremstilling kaldes overraskende god. Den er tydelig bygget paa et fast Underlag.

F røber sig helt igennem ved et ejendommeligt System, som jeg paa græsk Kunstsprog har kaldt »ethnotopisk« Navnegivning; man kunde paa Dansk sige »ætnisk Navnetøjring«. Systemet ytrer sig deri, at Stammers Navne helt regelmæssig gen-

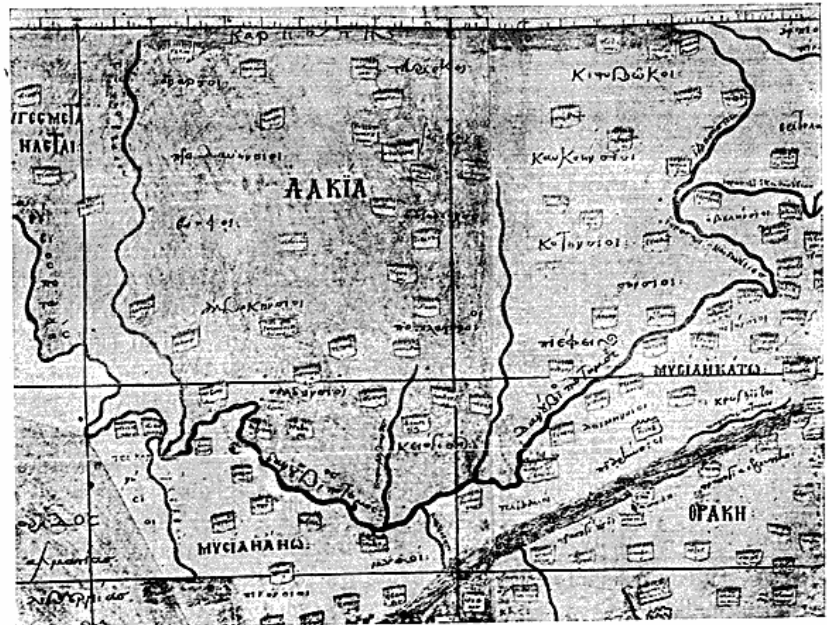

Fig. VI a. Dakien efter Cod. Urbinas 82.

Med Tilladelse af Prof. Jos. Fischer S. J. og The Scottish Geographical Magazine.

IV. Nationalitetsgrænser.

Det ptolemæiske Kort over Nord- og Mellemeuropa indeholder en Fylde af Navne, der kan afgive Holdepunkter for Afgrænsning af Nationaliteterne, men da man hidtil ikke har forsøgt at analysere Kortet kritisk, har dette Forraad hidtil været en død Skat. Efter Udpegningen af de interpolerede Originalkort bliver der imidlertid Mulighed for at fremstille et rensat ptolemæisk Kort,

2. Keltisk. Afledninger —akon, —unon, —eta; Sammensætningsled —briga (»Borg«), —dunon (»Borg, By«), —duron (»Vand«), —riton (»Vadestad«), —lanion (»Plads«), —bona (»Grænse«), —karnon (»Horn, Bjærg«), —magos (»Slette«).
3. Dakisk. Sammensætningsled —dava (vel =

□	Gottoner.	▨	Ræter.
▬	forhv. gottonsk Nationalitet.	⊞	Romerske Kolonier.
▩	Kelter.	⊞	— Garnisoner.
⊞	Grækere.	==	— Handelsveje.

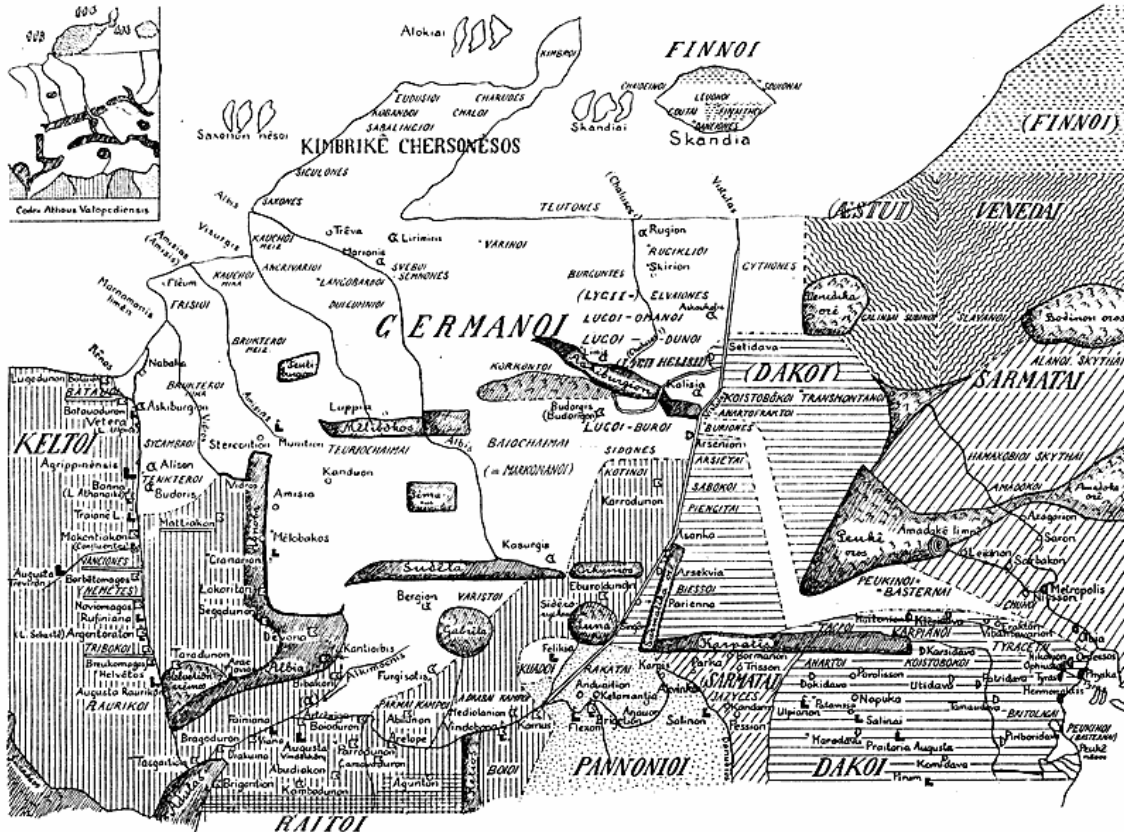

Fig. IX. Nationalitetskort over Mellem- og Nordevropa, tegnet paa Grundlag af det rensede ptolemæiske Kort. (Efter Cod. Urbinas 82).

og det er for første Gang forsøgt gennem omstaaende Skitse, Fig. IX.

Ved Udarbejdelsen er der brugt en Række iøjnefaldende Kendemærker for de forskellige Sprog-omraader.

1. Gottonsk (Gotogermansk). Yndlings-Endelse —is; jevnfør Melas Liste over tyske Floder: Albis, Visurgis, Amisis, Moenis. Ordled som —burg (Askiburgion), —berg (Bergion), —haim (Bainochaimai, Teuriochaimai), —sat (Furgisatis).

»By«. Hyppig Tvetyd ie: Arsietai, Piengitai, Biesoi, Biefoi, Hierasos, Dierna.

4. Skytisk. Afledninger —an, —ak, —ss: Hypanês, Bormanon, Kandanon, Lei(a)non, Roxalanoi; Sarbakon, Axiakês; Pession, Trisson, Niosson. (4 af 8 Navne i Jazygien tilhører disse Typer).

Pannonisk savner fremtrædende Kendemærker, bortset fra, at kv fastholdes (Akvinkon, vel ogsaa Arsikva), medens det paa Gottonsk bliver til hv eller gv, paa Fastlandskeltisk og Dakisk til p.

Det tyske Omraades Vestgrænse er meget skarpt dannet af Rhinen og den saakaldte Bjærgkæde Abnoba = den romerske Fæstningslinie Limes Transrhenanus. Vesten for denne Grænse optræder nok nogle oprindelig tyske Stammer, saasom Batauoi paa Øen Betuwe, og *Mattiakoi, Vangiones,

i andre klassiske Kilder. Amisia (Ems) ved Floden Lahns Tilløb af samme Navn kan maaske regnes for tysk; jevnfør den nordtyske Flod Amisias eller Amisis (Ems). Stereontion (Strinz) i samme Egn ser snarest ud som keltisk. Derpaa følger det latinske »Munition« som en isoleret Post paa tysk

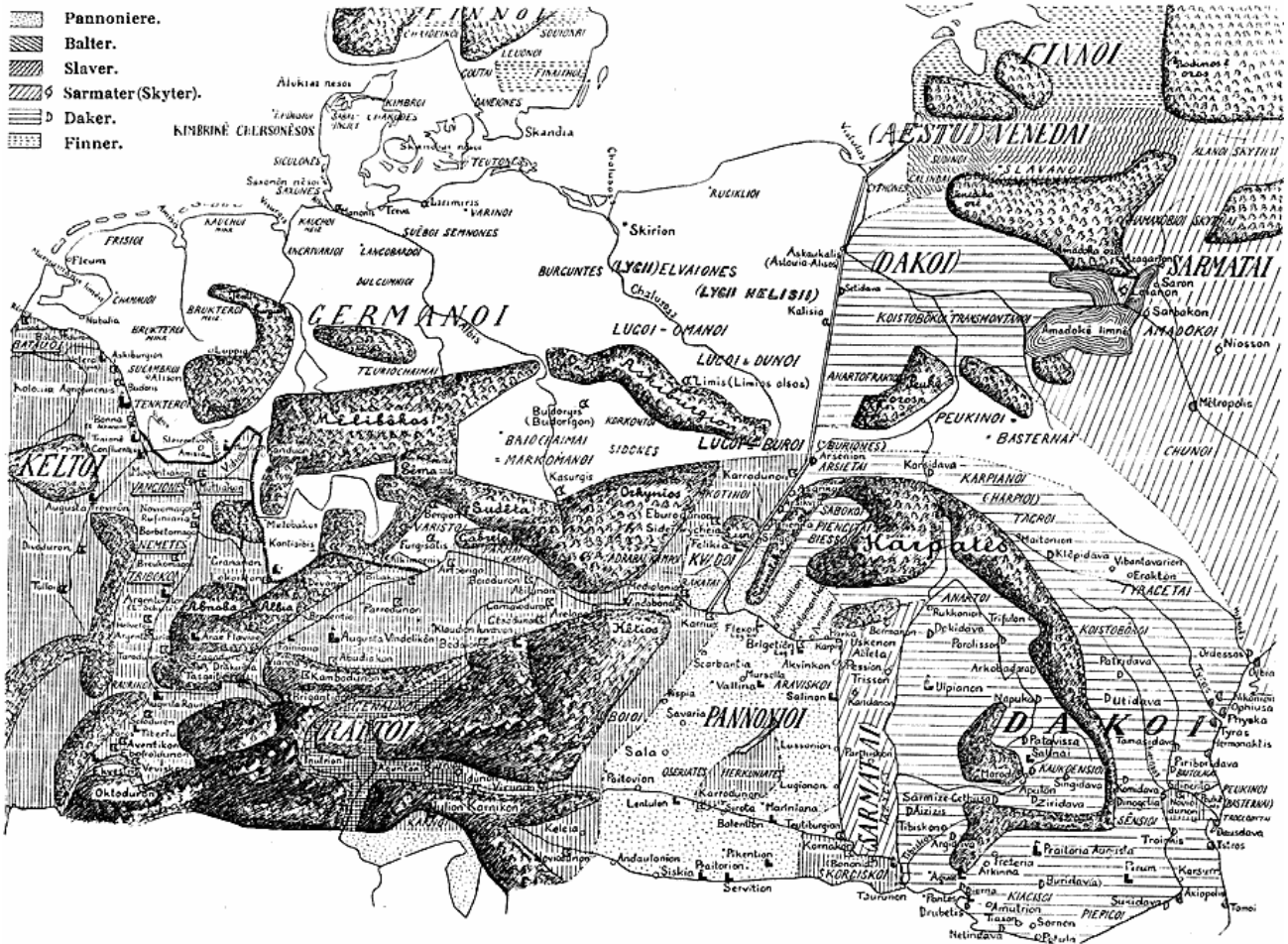

Fig. X. Nationalitetskort over Mellem- og Nordevropa med Forsøg paa at fremstille de adskillende Grænseskove efter de virkelige Naturforhold. (Af Pladshensyn noget skævtregnet).

Nemetes, Tribokoi ved Mellemrhinen; men næsten alle de hidhørende Stednavne har keltisk Præg: Batauoduron, Lugodunon (Leiden), Mattiakon (Wiesbaden), Mokontiakon (Mainz), Noviomagos (Speier), Borbétomagos (Worms), Breukomagos (Brumpl) etc. Kun to ptolemæiske Stednavne fra den vestre Rhinbred har gottonsk Præg: Askiburgion (Asberg) og Budoris (Büderich)¹⁾; der kendes ikke stort flere

¹⁾ Af Ptolemaios sættes de fejlagtig paa den højre Bred.

Grund nord for den romerske Fæstningslinies Fremspring i Eggen ved Floden Welter (Vidros); maaske har ogsaa Amisia og Stereontion været saadanne romerske Udenværker. Melokabos synes at være det nuværende Miltenberg, og er da snarest radbrækket af Melobakos = det tyske Bjærgnavn Mëlibôkos (Thüringerwald), som indeholder det gottonske Ord for »Bøg« (jfr. tyske Bjærg- og Skovnavne som Deutschbuch, Albuch etc.). Længere

sydpaa østenfor Fæstningslinien ligger Graucionarion, paa Tabula Peutingeriana kaldet Grinarione; det synes at være radbrækket af *Granarione og er i saa Fald det latinske Ord for »Kornmagasin«, alt-saa atter en fremskudt romersk Post. Jeg har formodningsvis henført det til det nuværende Gröningen.

Den af Kejser Trajan byggede Vold med Retning Nord—Syd ender ved Lokoriton, en By med keltisk Navn = Vadestedet ved Strømmen Lokos; netop paa det tilsvarende Sted ligger det nuværende Lorch. Herfra udgaar Hadriansvolden med østlig Retning. I disse Egne er det keltiske Element stadig fremherskende, som det ses af Navnene Segodunon, Devona¹⁾, Bibakon. Men det tyske Element er ogsaa forhaanden, som det ses af Endelsen i Kantioibis. Og lige hvor den romerske Fæstningslinie ender, skyder det sig frem til Donauen, idet vi her finder en By med det tyske Navn Alki-Moenis, opkaldt efter Floden Almona, nu Altmühl²⁾. Denne sydlig fremskudte tyske Bosættelse maa nærmest tilskrives den svebiske Stamme Varistoi (Ptol.), som ifølge sine egne Sagn havde Sæde i Egnen Stadewanga ved Regenfloden. I dens Omraade findes endnu to ptolemæiske Stednavne med gottonsk Præg: Furgisatis og Bergion; længere mod Nord følger det saakaldte Stammenavn Teuriochaimai, d. v. s. Indbyggerne i »Ty-ringernes Hjem«. Endeledet —satis kendemærker Bosættelse paa fremmed Grund, ligesom i Elsass (»Fremmed-Sæde«).

Hinsides Donaus Knæ ved Regensburg griber det keltiske Element atter over paa Flodens nordre Bred. Det støtter sig til en Række Bjærg langs Bøhmens Sydrand: Sudeta, Gabreta, Luna, Orkynios, som alle undtagen Luna har tydelig keltisk Navnepræg. Sudeterne er Bøhmerwald³⁾. Gabreta, d. v. s. »Gedebjærg«, maa nærmest tænkes at være Baierischer Wald øst for Regensburg. Luna synes efter det ptolemæiske Kort at være et Højdrag sydøst for Eburo[duno]n (Brünn), hvorfra Floden Morava modtager Tilløb; det er snarest det nuværende Mars Gebirge. Orkynios eller Hercynia, (af ældre *Perkunia), var oprindeligt Navn for det samlede mellemtyske Bjærgsystem, og den tyske

¹⁾ Genfindes oftere i Gallien.

²⁾ Navnet er en Gengtagelse af Main med en skelnende Tilføjelse.

³⁾ Bøhmisk Šumava; kan næppe lydlig forbindes med Sudeta.

Navneform Fergunnia hang endnu i Middelalderen fast ved to Kæder, nemlig Erzgebirge nord for Bøhmen, og Franken Höhe øst for Rauhe Alb (»Franken« er sagtens en Radbrækning af Fergunnia). Den ptolemæiske Kæde Orkynios er de mæhriske Højder, og netop ved deres sydlige Ende findes endnu et Bjærg Farren, der maaske fastholder den gamle tyske Navneform (*Ferhunja). Paa Gotisk var fairguni det almindelige Navn for »Bjærg«; Navnet menes at komme af et gammelt Ord for Eg, oldtysk fercha »Eg med spiselige Frugter«. I Læ af de her omtalte Randbjærg holdt sig en Række keltiske Smaa-stammer: 1. Parmai Kampoi ved Floden Cham (*Kampos) i den Egn, der paa Oldtysk hed Champriche¹⁾; 2. Adrabai Kampoi ved Floden Kamp i Provinzen Østrig; 3. Kotinerne²⁾ i Østbøhmen og Øvremæhren. Keltiske Bynavne i disse Egne er: 1. Abilunon; 2. Mediolanion (»Midtplads«); 3. Meliodunon, Eburodunon (Brünn, Brno), Karrodunon. Kotinerne var ifølge Tacitus en keltisk Stamme, der drev Bøhmens Jærnbjærgværker, og ogsaa Ptolemaios kender Jærnbjærgværker i dette Nabolag; Strabon siger, at Kotinai var Navnet paa Sølvbjærgværkerne i Spanien, og det er aabenbart fra Kotinerne, at Bøhmerne har arvet deres Udtryk for Bjærgværksdrift (kutny, kutati; Stednavnet Kutna kora = Kuttenberg etc.).

Det aabne bøhmiske Land og dets nordlige Randbjærg indtages paa Ptolemaios' Kort af gottonske Stammer, om hvem vi fra andre Kilder ved, at de henimod Kristi Tid erobrede Landet fra den keltiske Stamme Bojerne. Bøhmens tyske Navn fremtræder i det noget radbrækkede Stammenavn Bainochaimai, læs *Baiochaimai. Mod Øst boer Lugoi Buroi og Sidones. Lugerne er en velkendt østgermansk Stamme, og Sidonerne er ifølge Strabon en Gren af den østgermanske Stamme Basternerne. Som Enklave sydvest for Kotinerne sidder Kvaderne, der maa tænkes at have erobret Sletterne om Moravafloden, »das Marchfeld«. Af usikker Herkomst er Stammen Korkontoi, hvis Navn lever videre i čechisk Krkonosc = Riesengebirge. Et Randbjærg med tydeligt tysk Navn er Askiburgion = Nutidens Pseudo-Sudeter; Navnet »Askebjærg« menes at være oversat paa Slavisk til Jesenik (tysk Gesenke). Bjærgskoven Šémanus

¹⁾ De tyske Navne paa »Reich« udtrykker sædvanlig Riger med fremmed Nationalitet, saaledes som Frankreich.

²⁾ Kognoi Ptol.

= Fichtelgebirge skal rimeligvis forstås som »Sê-manus saltus«, og den har da vel i Virkeligheden heddet *Sêma eller lignende, som godt kan være tysk. Paa bøhmisk Grund findes to Stednavne med den gottonske Yndlings-Endelse —is: Kasurgis og Budorgis. Der findes intet tydeligt keltisk Navn; det tilsyneladende keltiske Lugidunon er en Fejl-læsning for det østgottonske Stammenavn *Lugoi Dunoi.

Vi vender os nu til Landet nordenfor Bøhmen. Den ptolemæiske Skildring deraf stammer hovedsagelig fra Lokalkortet B 1, som indeholder Handelsruten fra Carnuntum til den preussiske Ravkyst; andre Enkeltheder er vel tagne fra en Skildring af Norddakien. — Helt østenfor den omtalte Rute boer to gottonske Stammer, nemlig Basternai alias Peukinoi ved Øvre- eller Mellem-Weichselen, og Gythones (Goter) ved Nedre-Weichselen. Lugoi Buroi synes at strække sig i alt Fald et Stykke over paa Østsiden, da det ptolemæiske Sarmatien indeholder en Stamme Burgiones, læs: *Buriones. Alle de andre østgottonske Stammer strækker sig østpaa højt regnet til og med Handelsrutens Op-land, hvorfor denne Linie af Ptolemaios er gjort til Grænse mellem Germanien og Sarmatien. — Hovedmassen af disse Stammer udgøres af Lugerne, en Stammegruppe, hvis Navn lever videre i Lužica (Lausitz); Lugoi Dunoi paa den fra Hervararsaga kendte Dunhede; Lugoi Omanoi; Indbyggerne af Kalisia = Lygii Helisii hos Tacitus; Elvaiones = Lygii Helvecones hos Tacitus; af ikke-lugiske Stammer nævnes Burguntes og *Rugiklio med Byen Rugion. Stednavnet »Limis' Lund« (Limios alsos) synes at være den af Tacitus omtalte hellige Lund hos den lygiske Stamme Naharvalerne. Et særlig fast Holdepunkt danner Byen Kalisia = Kalisz i det polske Gouvernement af samme Navn; Udtalen k i Stedet for h'et i Helisii (læs *Halisii) maa stamme fra de dakiske Naboer. Askaukalis er den nordligste Station paa Handelsruten og genfindes af Sadowski i det nuværende Osielsk ved Torn; Navnet synes at have den gottonske Yndlings-Type paa —is, men det ser samtidig ud til at være dannet ved Sammenkobling af Navnene Astouia og Alisos paa det urigtig stedfæstede før-ptolemæiske Kort B 2, saa det maa regnes for en tvivlsom Størrelse.

Endelig kommer vi til den gottonske Folkegruppes Naboer paa Østgrænsen.

En romersk Koloni findes hos Kvaderne: Felikia.

En sarmatisk eller skytisk Stamme ved Navn Jazygerne grænser til Kvaderne i Ungarn. Den ejer følgende Byer med typisk sarmatisk Navnepræg: Pession (vel = Pest), Trisson, Kandanon, Bormanon; jfr. det nuværende Párkány, der vel er en sarmatisk Videredannelse af Parka hos Ptolemaios. — Nordenfor Karpaterne optræder »de paa Vogne levende Skyter«, der i Dnjestr-Egnen grænser til det gottonske Nybyggerfolk Basternerne.

Pannonierne bor mellem Jazygerne og de noriske Kelter, hovedsagelig paa Mellemdonaus vestre og søndre Bred, men ogsaa delvis paa den nordre. En af deres vigtigste Byer er Akvinkon, nu Ofen, med den pannoniske Lydforbindelse kv; da Navnet paa Keltisk vel maa have heddet *Apinkon, er det ikke utænkeligt, at det lever videre i det tyske Ofen. Nord for Donau staar hos Ptolemaios en Stamme Rakatai, hvis Navn lever videre i čechisk Rakousy = Østrig; da Endelsen —at er yndet blandt Pannonierne, tør denne Stamme sikkert regnes til dem. Derimod har Ptolemaios glemt den af Tacitus omtalte nordpannoniske Stamme Oserne, der boede tæt ved Siden af Kotinerne og ligesom de var skatkyldige til Kvaderne.

Dakerne følger efter Pannonierne i Karpaternes vestlige Udløbere, ofte kendelige paa Lydforbindelsen ie; alle de her nævnte Stammer bor udenfor det romerske Dakien. Først kommer Biesso, efter hvem Bjærgkæden Bieskiderne har Navn; den kan vi vel tillægge Byen Singone (latinsk casus obliquus i Stedet for Nominativ *Singo), der minder om dakisk Singidava og om dakisk-keltisk Singidunon. Dernæst kommer: Piengitai; Sabokoi (jfr. den norddakiske Stamme Koistobokoi); Arsietai, der vel har ejet Byen Arsenion nord for Karrodunon paa Handelsruten fra Carnuntum til den preussiske Ravkyst. Nordenfor Arsietai sætter Ptolemaios Burgiones, o: Buriones, en Afdeling af Lugoi Buroi, der vel har dannet Forbindelsen med Gottonernes yderste Pionerer mod Sydvest, Basternerne. Længere østpaa langs Karpaterne bor de dakiske Stammer Tagroi og Karpianoi med Stednavne som Klepidava og Karsidava; den sidstnævnte Stamme har Navn fælles med Karpaterne, og det klinger vel igen i det slaviske Indbyggernavn Bjelo-chrobati eller Bili-charvati¹). Nordenfor den gottonske Kile i Dnjestr-Egnen føl-

¹) Paa Oldnordisk hed Karpaterne Harfaða fjöll (Hervararsaga).

ger atter dakiske Stammer. Anartofraktoi hænger aabenbart sammen med Anartoi i det romerske Dakiens nordvestlige Del. Koistobokoi *transmontanoi (tranomontanoi) bliver gennem Tilføjelsen »hinsides Bjærgene« stillet i Modsætning til deres Navnefæller i det romerske Dakiens nordøstlige Del; til dem hører Stationen Setidava paa Handelsruten lige nord for Kalisia (Kalisz), altsaa i Nærheden af Nedreweichselen. Hele det nuværende Kongerige Polen er altsaa endnu paa Ptolemaios' Tid i Hænderne paa Dakerne, og det er fuldkommen med Urette, naar de gængse tyske Fremstillinger sætter det som gotisk allerede paa Kristi Tid.

Baltiske Stammer følger efter Dakerne hinsides de »vendiske Bjærg«, d. v. s. hinsides Højderne ved Suwalki. Det er Sudinoi og Galindai, som er velkendte endnu i Middelalderen og senere.

Slaviske Stammer slutter Rækken mod Øst: Venedai og *Slauanoi (Stauanoi). Naar Ptolemaios lader Venedai strække sig helt ud til Kysten, kommer det vel af, at han ikke har kendt Forskel mellem dem og Balterne.

Finnerne sættes af Ptolemaios nordligst paa Øen Skandia, hvad der er tydelig rigtigt, men ikke giver os nye Oplysninger. Vigtigere er det, at han i det mellemste Skandia kender en Stamme *Finaithoi (Firaisoi), der ikke kan være andet end de af Jordanis omtalte Finaithae, 6. Aarh., d. v. s. Indbyggerne af Finveden. Hos Ptolemaios staar *Finaithoi mod Øst, medens det nuværende Herred Finveden ligger mod Vest, dannende Smålands Grænse mod de gamle danske Landskaber Skaane og Halland. Der er her en paafaldende Modsætning mellem den gamle og den nye Stedfæstelse,

men den indeholder ikke nogen virkelig Modsigelse mod Ligningen Firaisoi = Finaithae. Vi maa tænke os, at Navnet Fin(h)aithae een Gang har omfattet alle Smålændinger. Det er deres egentlige nationale Navn, som udtrykker, at de er en tilbagebleven Rest af et oprindeligt finsk Element. I deres uvejsomme, vanskelig tilgængelige Land holdt de sig længe halvvejs uafhængige, som et Stridsemne mellem Danmark og Sverige. Og Mindet om deres fremmedartede Herkomst røber sig tydelig deri, at Finveden sidder som en Kile, der har været afgørende for Fastsættelsen af den danske-svenske Grænse. Netop fordi den nationale Modsætning føltes stærkest paa denne Kant, er ogsaa Navnet Finveden blevet hængende her, ikke paa Smålands Østside. — Det er saadanne Overvejelser, som vi føres til ved at finde *Finaithoi blandt Indbyggerne af det ptolemæiske Skandia. Og det ligger nær at gaa et Skridt videre og sige: eftersom Finaithoi paa Ptolemaios' Tid sidestilles med nationsdannende Stammer saasom Nordmænd, Sveer og Daner, har de dengang rimeligvis endnu fastholdt deres oprindelige finske Nationalitet.

Hermed er vi naaet til Ende med vor Gennemgang af den gottonske Folkegruppes Omgivelser, saaledes som de fremtræder hos Ptolemaios. Det er kun en foreløbig Skitse paa Grundlag af et Stof, der hidtil har været ubrugt eller misbrugt. Meget af mine Resultater vil sagtens trænge til Efterprøvning. Men een Gang skal være den første. Naar først Isen er brudt, vil dette vanrøgtede Stof forhaabentlig finde den Opmærksomhed, som det fortjener.

Kristiania, Juni 1916.

Mindre Meddelelser.

Shackletons Sydpolsekspedition 1914-16. Shackleton, der ellers har en smuk Karrière som Sydpolsfarer bag sig, har desværre ikke haft Held med sig paa sin sidste Færd i Sydpolarlandene, hvor det var hans Agt at trænge ind i Weddellhavet og herfra videre over Indlandsisen til Sydviktorialand. Det lykkedes ham vel at faa det af Dr. W. S. Bruce i 1903 opdagede Coatsland og den saakaldte Caird Kyst i Sigte, men det egentlige Maal at komme i Land paa det antarktiske Fastland og Gennemkrydsningen af det blev ikke naaet.

Allerede to Dage efter, at S.s Skib »Endurance« den 6. December 1914 havde forladt Syd-Georgien, kom det i svær

Pakis, men det lykkedes dog at komme ind i Weddellhavet, hvor man den 10. Januar 1915 fik Coatsland i Sigte. I de næst herefter følgende Dage opdagedes Cairdkysten, der strækker sig over 50 danske Mil og er dækket med Højder, hvorfra mægtige Bræer skyder sig ned mod Havet. Snart efter fros »Endurance« inde og drev med Pakisen igennem Weddellhavet til 77° S. Br. og 35° V. Lgd. Den 16. Oktober kastede Ispresningen Skibet over paa Siden, og den 20. November sank det, efter at Levnedsmidler, Kul, Slæder og 3 Baade var reddet.

Mandskabet drev nu om paa en Isflage, hvis Omfang Ispresninger og Storme stadig formindskede. Den 7. April fik de